

**RESTAURÁTORSKÝ PRŮZKUM A NÁVRH NA RESTAUROVÁNÍ
VARHANNÍ SKŘÍŇE
Z KOSTELA NANEBEVZETÍ PANNY MARIE V BUČOVICÍCH**

2018

1. Základní údaje o památce

1.1 Lokalizace památky

Stát: Česká republika
Kraj: Jihomoravský
Okres: Vyškov
Obec: Bučovice
Objekt: kostel Nanebevzetí Panny Marie
Umístění: zpěvácká kruchta
Dřívější umístění: -----
GPS souřadnice: 49.1516053N, 17.0037453E

1.2 Údaje o památce

Název památky: varhany
R. č. ÚSKP ČR: 37-1767
Typ památky: dřevěná architektura skříně, figurální a dekorativní dřevořezba
Technika: fládrovaná mramorová struktura (pasivní, aktivní plochy), figurální a dekorativní dřevořezba zlacená na vysoký lesk a mat v kombinaci s monochromní bílou polychromií
Rozměry: výška 700 cm, šířka 480 cm, hloubka 300 cm, výška malých andělů 60 cm, výška velkých andělů (hudebníků) cca 120 cm, výška boční velké řezby 290 cm, šířka 75 cm
Autor: firma bratří Braunerů z Uničova (varhanní stroj), autor varhanní skříně neznámý
Umělecký sloh: raný klasicismus s prvky doznívajícího rokoka, tři sochy andělů hudebníků barokní
Datace: varhanní stroj 1896, varhanní skříň 1896 (návrh vypracovalo Moravské průmyslové muzeum v Brně), velké boční dřevořezby a pět soch andělů pravděpodobně ze starších varhan pořízených v roce 1788

1.3 Údaje o akci

Vlastník: Římskokatolická farnost Nanebevzetí Panny Marie, Mírová 203, 685 01 Bučovice, IČ 61729795, zastoupená P. R.D. Mgr. Tomášem Fránkem, BA, administrátorem farnosti

Správce: -dtto-
Investor: -dtto-
Předmět díla: restaurátorský průzkum a návrh na restaurování varhanní skříně
včetně figurální a dekorativní výzdoby z kostela Nanebevzetí
Panny Marie v Bučovicích
Zhotovitel: Jan Mach, Sokolská 29, 549 41 Červený Kostelec, IČO 12940933,
povolení k restaurování č.j. MK 5325/1999 ze dne 15. 7. 1999 a č.j.
MK 4032/2010 ze dne 22. 3. 2010,
Doba realizace: duben 2018

1.4 Údaje o dokumentaci

Autor: Jan Mach
Autor fotografií: Jan Mach
Použitá fotografická technika: Canon D700, objektiv Sigma 17-50 mm f/2,8 EX DC
OS HSM
Formát fotografií: RAW
Využitý software: Microsoft Word 2007, Adobe Photoshop Lightroom 5
Počet fotografií: 20
Počet stran textu: 12
Počet stran fotografií: 6
Počet stran příloh: 1
Celkový počet stran: 19
Místa uložení dokumentace: vlastník (1 originál, 1 barevná kopie), černobílá kopie Jan Mach

2. Popis památky

Varhany nacházející se na kůru kostela Nanebevzetí Panny Marie představují cennou uměleckořemeslnou práci. V roce 1897 byl pořízen nový varhanní stroj firmou bratří Braunerů z Uničova. Architektura varhanní skříně vznikla na návrh Moravského průmyslového muzea v Brně taktéž v roce 1897. Velké boční dřevořezby a pět soch andělů jsou nepochybně starší prací barokního a rokokového tvarosloví. Snad by se mohlo jednat o pozůstatky ze starších varhan pořízených do téhož kostela v roce 1788.¹

Památka je tvořena vysokým postamentem s bočními uchy a pěti píšťalovými travé ve skříních o nestejně výšce. Obdélný postament plasticky člení jednoduchá vpadlá zrcadla orámovaná profilovanou prolamovanou lištou. Horní boky postamentu ukončují drobnější ucha s volutovou dřevořezbou. Na postamentu je usazeno pět píšťalových travé. Krajní na segmentovém půdorysu jsou nejvyšší a svými konzolami zasahují až do postamentu. Střední travé je na mělkém segmentovém půdorysu, konzolou skládanou z piniových lupenů taktéž zasahuje do postamentu. Tři dominantní píšťalové věže jsou v jeden celek spojeny nízkými plochými píšťalovými travé. Vyloženě profilované korunní římsy respektují půdorys varhanní skříně nad postamentem. Dvě nejmenší travé zdobí na římsách volutové dřevořezby. Pod korunními římsami třech nejvyšších travé jsou osazeny okřídlené dušičky. Na vysokých věžích jsou osazeny výtvarně hodnotné plastiky okřídlených andílků – hudebníků, na centrální věži je anděl tympánista doplněn dvěma drobnějšími postavami okřídlených zpěváků. Krajní píšťalová travé jsou ze zadní strany spojena technickými latěmi. Na nich je poměrně netradičně umístěna další dekorativní dřevořezba. Boky krajních travé doplňuje rozměrná rokajová řezba.

Současná povrchová úprava varhanní skříně je sekundární. Jedná se o techniku olejových mramorů hnědo-červené a šedo-zelené barevnosti. Polychromie dekorativní dřevořezby je řešena kombinací bílého monochromního nátěru se zlacenými prvky. Figurální výzdoba je starší než varhanní skříň. Výtvarným i uměleckořemeslným zpracováním není totožná s řezbou okřídlených duší. Patrně se jedná o kvalitnější sochařskou výzdobu nedochované starší varhanní skříně.

3. Současný stav památky

Historicky a výtvarně cenná varhanní skříň se nachází v neuspokojivém stavu. Památka je celkově zanesena výrazným množstvím prachových depozitů zejména v horizontálních plochách. Závažným problémem varhanní skříně včetně figurální a dekorativní dřevořezby je výskyt velmi

¹ <http://www.farnostbucovice.cz/cs/o-farnosti/cirkevni-stavby-historie/a/klasicistni-prestavba-na-pocátku-19-stoleti>, vyhledáno dne 11. 4. 2018

aktivního dřevokazného hmyzu. Kupačky požerků místy dosahují několika milimetrů až centimetrů! Lokální nadměrné množství shluků výletových otvorů je patrné zejména v případě dekorativní dřevořezby. Perníková struktura však nebyla pozorována. Varhanní skříň jako celek je v současnosti konstrukčně stabilní, dřevní hmota nosná. Spodní partie postamentu jsou pokryty mechanickými poškozeními čítajícími vrypy a škrábance. Místy došlo v průběhu života památky k drobným poškozením několika dekorativních lišt, říms a drobení dřevní hmoty. Varhanní skříň degraduje sekundární přemalba v malovaném mramorování hnědo-červených a šedo-modrých barevných odstínů. Ta je konzervována výrazně zoxidovaným lakem. Polychromie je celistvá, bez známek sprášování či krakelů. V místech hlubokých koutů a několika nepohledových partiích lze i bez destruktivního průzkumu dohledat starší povrchovou úpravu.

Figurální a dekorativní dřevořezba je celkově zanesena výrazným množstvím prachových depozitů, ptačím trusem a pavučinami. Shluky výletových otvorů s kupačkami požerků dřevní hmoty svědčí o přítomnosti aktivního dřevokazného hmyzu. Barokní dřevořezba je konstrukčně nestabilní, vlivem částečného požrání dřevní hmoty dřevokazným hmyzem dochází k postupnému sesedání a lokálnímu borcení, řezbami prochází výrazné trhliny. Při běžném užívání varhan však v dohledné době nehrozí samovolné zřícení některých částí či celých úseků. Novobarokní řezbářské prvky jsou taktéž napadeny dřevokazným hmyzem, konstrukčně jsou však stále v dobrém stavu. U rozměrných barokních řezbovaných uch boků skříně chybí část dekoru, u ostatní výzdoby chybí několik málo detailů. Závažným problémem památky je aktuální stav klišokřídových podkladů i polychromií v leštěných bělích u barokní dřevořezby. V rozsáhlých úsecích došlo k popraskání podkladů a jejich oddělení od podložky. Polychromie je nestabilní, uvolněná od podložky, rozryta hlubokými krakely. Úseky zlacení na vysoký lesk jsou místy přetřeny zoxidovaných bronzem, u novobarokních řezb byl vedle pravého plátku užit i náhražkový materiál metal a bronz. Tyto úpravy jsou v různých stádiích oxidace.

4. Restaurátorský průzkum

Nedestruktivní metody průzkumu – vizuální prohlídka, inventarizace prvků, rasantní boční nasvětlení

- dekorativní a figurální dřevořezba nevznikala současně, ale ve dvou obdobích, figurální dřevořezba andělů a dekorativní dřevořezba bočních uch je jistě pozdně barokního či rokokového tvarosloví, s největší pravděpodobností byla tato výzdoba součástí starších varhan z roku 1788,

ostatní dekorativní dřevorezba je prací druhého baroka (1896), ve výtvarném ztvárnění a uměleckořemeslném provedení se jedná o zcela rozdílnou práci, řezba je masivnější, bez charakteristické barokní lehkosti a dynamiky,

- vedle přirozené degradace materiálů věkem a prostředím je závažným problémem památky výskyt aktivního dřevokazného hmyzu, kupičky požerků místy dosahují milimetrů až centimetrů,
- v úsecích barokní dřevorezby jsou patrné podélné trhliny zapříčiněné postupným sesedáním a borcením dřevního materiálu, chybí několik větších úseků řezb,
- výrazným problémem barokní dřevorezby je oddělování klihokřídových podkladů od podložky, v rozsáhlých úsecích se šepsy stříškovitě zvedají, jsou nestabilní a na mnoha místech již zcela chybí!,
- lokální výspravy povrchové úpravy barokní dekorativní dřevorezby jsou provedeny nátěrem bronzu,
- na řadě míst se projevují mechanická poškození čítající vrypy, vylomené detaily rohů, trhliny v dřevěných deskách, atp.,
- konzervační vrstva nejmladší povrchové úpravy je zoxidovaná, rozložený lak změnil barevnost malovaných mramorů,
- v místech mechanických poškození a v hlubokých profilech lze vysledovat starší povrchové úpravy.

Destruktivní metody průzkumu – stratigrafické sondy, sondy na originální povrchovou úpravu, kontrolní vpichy

- sondážní zjištění byla situována do míst, kde byl dobrý předpoklad pro zachování starších úprav a zároveň bylo možné je fotograficky dokumentovat; výsledky průzkumu potvrdily a rozšířily poznatky vizuální prohlídky,
- zkoušky rozpustnosti prokázaly, že všechny zjištěné povrchové úpravy jsou pojeny oleji, což bude do budoucna značně ztěžovat práce na snímání sekundárních povrchových úprav,

architektura skříně:

- současná povrchová úprava je v celém rozsahu úpravou sekundární,
- v žádné ze sond nebyl zaznamenán vyrovnávací klihokřídový podklad,
- ve všech provedených sondách (aktivní, pasivní plochy) byla jako nejstarší polychromie zaznamenána lomená bílá podkladová barevnost se světle zelenou lazurní strukturou, tyto

dvě barevnosti se prolínaly a vytvářely decentní povrch, polychromie byla konzervována lakovou vrstvou,

- první sekundární přemalba je zároveň úpravou současnou, na tmavě šedém a červeno-hnědém podkladu byla malována mramorová struktura,
- v případě výplní byla na nejstarší světlou polychromii nanесena tmavě šedá monochromní úprava, následovala současná červeno-hnědá polychromie s mramorovou strukturou kamene, tmavě šedá barevnost odstínem koresponduje s polychromií na varhanní skříni, jedná se tak s největší pravděpodobností o týž vrstvu,

pozdně barokní figurální a dekorativní dřevořezba (tři hrající andělé, dva andělé stojící, boční řezby uch, drobné řezby na spojovací technické lati za anděly:

- současná povrchová úprava je v celém rozsahu úpravou jedinou,
- na klihokřídovém podkladu se v úsecích inkarnátů nachází silná vrstva leštěné běli, v úsecích draperií a křídel zlacení na vysoký lesk na červený poliment,

novobarokní figurální a dekorativní dřevořezba (okřídlené duše, zbývající dekorativní dřevořezba):

- současná povrchová úprava je v celém rozsahu úpravou sekundární,
- nejstarší barevnost je v lomeném bílém olejovém nátěru,
- první sekundární přemalba je provedena v bílém odstínu,
- následuje současný bílý monochromní nátěr kombinovaný s detaily ve zlacení na vysoký lesk na červený poliment, na mat na olej a v náhražkovém zlacení na metal a bronz na olej.

Současná barevnost kulturní památky je druhotnou povrchovou úpravou, uměleckořemeslné provedení v náhražkových materiálech (bronzy, metaly) je zoxídované. Originální polychromie památky v kombinaci lomeného bílého odstínu s teplou světle zelenou strukturou (aktivní, pasivní plochy), leštěnými bělmi a zlacením na vysoký lesk a mat by navrátila kulturní památce její původní podobu a dnes již zapomenutou barevnou krásu, se kterou byla do prostředí kostela zamýšlena. Současné zásahy památku esteticky degradují.

Vzhledem ke klimatickým podmínkám panujícím v interiéru kostela (několik stupňů nad bodem mrazu) byl restaurátorský průzkum značně komplikovaný. Přesto se však podařilo uspokojivě zjistit a několikrát ověřit základní poznatky a doložit nejstarší barevnost památky.

Pro ucelenější poznání kulturní památky bude nutný rozšířený restaurátorský průzkum v ideálních klimatických podmínkách atelieru.

Použité materiály a technologie:

Organické rozpouštědlo toluen, C6000, C6005, aceton, líh technický, rektifikovaný terpentýn, směs organických rozpouštědel a aditiv, směs organických rozpouštědel a aditiv, buničina a gázovina lékařská, skalpely, štětinové, vlasové štětce, Optivisor D-4, skelné tužky.

5. Stratigrafie

Sonda A7, levý bok pišťalové skříně:

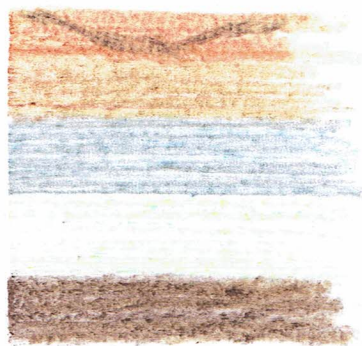

2 – současná úprava

1 – bílý olejový grunt se světle zelenou barevností

0 – dřevo

Sonda A1, horní výplň levého boku:

4 – současná úprava

3 – světle růžová monochromní (podklad)

2 – šedá úprava

1 – bílý olejový grunt se světle zelenou barevností

0 – dřevo

Sonda V2, barokní dřevořezba z technické latě za figurami andělů:

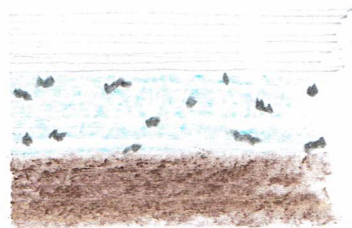
- 3 – krusta leštěné běli
- 2 – separační klihový trenk?
- 1 – klichokřídový grunt
- 0 – dřevo

Sonda V3, volutová dřevořezba z bočního levého ucha postamentu (druhé baroko):

- 3 – současná bílá úprava, lemy zlacené (olej, poliment)
- 2 – bílá olejová úprava (dočištěná současná)
- 1 – bílá olejová úprava
- 0 – dřevo

Sonda P1, barokní dřevořezba anděla, ruka:

- 2 – krusta leštěné běli
- 1 – klichokřídový grunt
- 0 – dřevo

Sonda P2, barokní dřevořezba anděla, draperie:

- 2 – zlacení na lesk na červený poliment
- 1 – klichokřídový grunt
- 0 – dřevo

6. Návrh na restaurování

- fotodokumentace (před, v průběhu a po restaurování),
- základní očištění od atmosférických a dalších nečistot (štetinové, vlasové štětce, vysavač s regulací podtlaku vzduchu),
- průběžná fixace rozvolněných polychromií v celém průběhu restaurování (Acrykleber 498 HV (Lascaux),
- příprava na transport kompletní figurální a dekorativní dřevořezby, ozáření paprsky Gama (radiační sterilizace, Bioster Veverská Bítýška),
- rozšířený nedestruktivní a destruktivní restaurátorský průzkum: celková revize aktuálního stavu, rozšíření sond za účelem zpřesnění a zjištění dochování nejstarší polychromie, zjištění možnosti celoplošného snímání (chemicky, mechanicky, kombinace), míra a rozsah dochování nejstarší povrchové úpravy, potvrzení zjištění v rámci prvotního restaurátorského průzkumu, přesná inventarizace chybějících prvků, konzultace výsledků rozšířeného průzkumu s příslušným zástupcem NPÚ,
- čištění polychromií na pozdně barokní figurální a dekorativní dřevořezbě (štetinové, vlasové štětce, benátské mýdlo, líh technický, aceton, nanohoubičky Domol, vata, gázovina lékařská, jemné nylonové kartáčky, chléb potravinářský),
- celoplošné insekticidní a fungicidní ošetření dřevní hmoty a lokální petrifikace varhanní skříně **(provede restaurátor varhanního nástroje)**,
- truhlářská revize, španování opticky nejvíce rušivých trhlin varhanní skříně **(provede restaurátor varhanního nástroje)**,
- kompletní celoplošná petrifikace figurální a dekorativní dřevořezby dlouhodobým nořením (min. 12 hodin) v petrifikační lázni s příměsí insekticidu a fungicidu (pryskyřice rozpuštěná v technickém benzínu, Lignofix I-Profi),
- chemické a mechanické snímání (varhanní skříň, neobarokní dřevořezba) na základě výsledků zkoušek a rozšířených sond na originální polychromii, konzultací a odsouhlasení způsobu snímání příslušným zástupcem NPÚ (naměkčovací gel, směs organických rozpouštědel a aditiv, aceton, C6000, C6006, C6005, etanol, toluen, gáza lékařská, skalpely různých tvarů a ostří, skelná vlákna),
- ztenčení či odstranění druhotných tmelů nanesených hrubě, s přesahem, nerespektujících tvarový rukopis díla (skalpely, brusné háčky, skelná vlákna, dláta),
- analogické doplnění chybějících úseků dekorativní dřevořezby s maximálním přihlédnutím k zapojení všech dochovaných fragmentů (lipový masiv, řezbářská dláta),

- lokální tmelení opticky rušivých míst na varhanní skříní probarvenými voskopryskyřičnými, klihokřídovými, lokálně akrylovými tmely (bělený včelí vosk, olejové barvy Umton, kostní klih, plavená křída, temperové barvy Umton, CLOU Holzpaste),
- doplnění podkladů plastické modelace v partiích dekorativní a figurální dřevořezby klihokřídovými tmely (kostní, francouzský klih, plavená, boloňská křída),
- vyrovnaní plastické modelace nově doplněných tmelů dle originálu broušením (brusné papíry, brusná hladítka),
- lokální nápodobivé barevné retuše varhanní skříně (vlasové, štětinové štětce, gáza, mořská houba, skalpely, mistrovské olejové barvy Umton),
- lokální retuše leštěných bělí (želatina, běloba prášková kremžská, vepřové sádlo, včelí vosk, jádrové mýdlo, práškový pigment (Umton Děčín),
- lokální retuše a rekonstrukce zlacení na dekorativní a figurální dřevořezbě dle originálu, patinace (zlacení na vysoký lesk a mat na poliment, zlacení na mat na olej, kostní, kožní klih, plavená, boloňská křída, poliment červený, žlutý, šedý, pravé plátkové zlato min. 23,75 kt, prachové zlato, líh lékařský, destilovaná voda, štětce vlasové, jemná ocelová vata, skelná vlákna, šelakové tinktury, akvarelové, temperové barvy mistrovské Umton),
- finální korektury, patinace,
- závěrečná konzervace varhanní skříně, ruční rozleštění (bělený včelí vosk, ruční rozleštění),
- transport, osazení, případné lokální retuše,
- vyhotovení závěrečné restaurátorské zprávy dle Vyhlášky 66/1988 Sb. zákona o státní památkové péči a dle metodického listu *Struktura a náležitosti restaurátorských zpráv*². (1 pare vlastník, 1 pare NPÚ, barevné fotografie o rozměrech min. 13 x 18 cm na fotopapír).

Insekticidní, fungicidní ošetření, petrifikace dřevní hmoty a truhlářská revize varhanní skříně je v kompetenci restaurátora varhanního stroje.

Výsledky rozšířeného restaurátorského průzkumu, případná další nová zjištění a celkový průběh restaurátorských prací budou průběžně konzultovány s příslušným zástupcem vlastníka a NPÚ.

Veškeré prováděné technologické postupy a použité materiály budou respektovat originál v dochovaném a doloženém uměleckořemeslném zpracování. Bude respektována a zachována technická a materiálová struktura, stejně jako výtvarná a uměleckořemeslná podoba

² Metodický list Národního památkového ústavu č. 4/2006, ze dne 4.9.2006, č.j. NPÚ 302/6662/200

restaurované kulturní památky, což vyplývá z vyhlášky č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění.

7. Závěr

Navrhované komplexní řešení v první řadě zajistí a prodlouží životnost hmotné podstaty kulturní památky v plném rozsahu, rehabilituje ji a představí v její původní podobě a kráse. Současný stav díla je poznamenán jak přirozenou degradací materiálů věkem a prostředím, tak sekundárními zásahy, které jedinečnost památky degradují.

8. Literatura a zdroje

<http://www.farnostbucovice.cz/cs/o-farnosti/cirkevni-stavby-historie/a/klasicistni-prestavba-na-pocatku-19-stoleti>, vyhledáno dne 9. 4. 2018

Na vědomí:

Římskokatolická farnost Nanebevzetí Panny Marie, Mírová 203, 685 01 Bučovice, IČ 61729795,
zastoupená P. R.D. Mgr. Tomášem Fránkem, BA, administrátorem farnosti

Městský úřad Slavkov u Brna

NPÚ ÚOP v Brně

1C – vlastní

PRÁCE V CHRÁMOVÉM INTERIÉRU

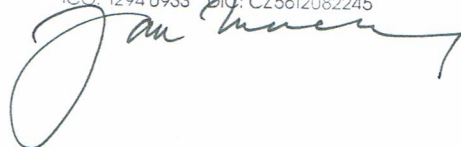
Jan Mach

POZLACOVAČ - RESTAURÁTOR

54941 Červený Kostelec, Sokolská 29

Povolení MKČR: 5325/99, 4032/2010 OPP

IČO: 1294 0933 DIČ: CZ5612082245

V Červeném Kostelci dne 15. 4. 2018